

Унормування нормативно-правової бази співпраці Україна - США в оборонній сфері.

Аналітична записка

Константою світового безпекового простору залишається домінування Сполучених Штатів Америки. В умовах глобалізації світових економічних процесів США зберігають свій вплив більш гнучкими методами, уникаючи одноосібної відповідальності та сприяючи ширшому залученню інших країн та інтеграційних утворень до спільного виконання тих чи інших тактичних і стратегічних завдань. Останні ініціативи президента Д. Трампа повертають Сполученим Штатам роль світового арбітра, спроможного відновити норми міжнародного права в усіх регіонах планети. В умовах збройної агресії Російської Федерації системна співпраця з Сполученими Штатами Америки у воєнно-політичній, військово-технічній та військовій сферах є ключовим зовнішнім чинником забезпечення суверенітету й територіальної цілісності української держави.

Нормативно-правова база співпраці Україна - США

Підписаний 19 грудня 2008 року у м. Вашингтоні главами зовнішньополітичних відомств двосторонній документ «Хартія Україна – США про стратегічне партнерство» залишається дорожньою картою українсько-американського співробітництва. В Хартії зазначається: «Визнаючи постійне існування загроз глобальному миру та стабільності, Україна та Сполучені Штати Америки мають намір розширити рівень нинішніх програм співробітництва та допомоги з оборонних та безпекових питань з метою подолання цих загроз та поглиблення миру і стабільності. Партнерство в галузі оборони та безпеки між Україною та Сполученими Штатами Америки є вигідним як для обох країн, так і для регіону».¹

На сьогодні договірно-правова база українсько-американських відносин складає майже 150 міжнародних документів, в т.ч. чинних міжнародних договорів, укладених між урядами України та США. Більшість міждержавних угод була підписана наприкінці 1993 року й стосується можливостей співпраці України та США у сфері нерозповсюдження ядерного озброєння та військової співпраці. Серед них, ключовими є наступні:

---

¹ http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_140

- Меморандум про взаєморозуміння і співробітництво в галузі оборонних та військових відносин між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки (діє з 27.07.93).

- Угода між Україною і Сполученими Штатами Америки щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення (діє з 31.12.93).

- Угода між Експортно-технічним Комітетом при Кабінеті Міністрів України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо надання Україні допомоги, пов'язаної з впровадженням системи експортного контролю з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення з України (діє з 31.12.93).

- Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо забезпечення України матеріально-технічними засобами, послугами та здійснення відповідної підготовки персоналу у зв'язку з ліквідацією стратегічної ядерної зброї (діє з 31.12.93).

- Угода між Міністерством машинобудування військово-промислового комплексу і конверсії України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо конверсії підприємств військово-промислового комплексу (діє з 05.12.93).

- Угода між Державним комітетом України з ядерної та радіаційної безпеки і Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки відносно розвитку державної системи контролю, обліку і фізичного захисту ядерних матеріалів з метою запобігання розповсюдженню ядерної зброї з України (діє з 31.12.93).

- Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо забезпечення України обладнанням та пов'язаної з ним підготовки персоналу для усунення наслідків можливих аварійних ситуацій у зв'язку з вивозом з України ядерних боєзарядів для їх знищення в процесі ліквідації стратегічної ядерної зброї (діє з 31.12.93).

Палата представників Конгресу США 24 травня 2018 року підтримала виділення 250 млн. дол., на допомогу Україні в межах законопроекту про оборонний бюджет на 2019 рік. Це рішення охоплює положення проекту «Закону про співробітництво з Україною в питаннях кібербезпеки» та інші напрями співпраці. Проект закону про «Бюджет США на 2019 р. на потреби національної оборони» має пройти всі правові процедури та бути підписаним Президентом .

З метою сприяння розбудові Збройних Сил України, розширенню участі України у міжнародному військовому співробітництві, а також для обміну досвідом, розвитку військової освіти та підготовки кадрів 8 грудня 1999 року у

Вашингтоні було підписано міжурядову «Угоду щодо реалізації програм та проектів міжнародної допомоги у військовій сфері»² (ратифіковано Законом України N 2079-III, від 02.11.2000). Угода була підписана терміном на 5 років, й автоматично пролонгована по сьогодні. Угода регламентує всі види надання урядом США допомоги Україні у військовій сфері (обладнання, майно, послуги, підготовка кадрів), а також всі види допомоги США Збройним Силами України щодо їх участі у Програмі «Партнерство заради миру».

У свою чергу Україна звільняє всі види допомоги США від усіх платежів та податків, що стягуються на її території. Всі види транспорту., які належать США та використовуються в межах цієї Угоди звільняються від митного огляду в Україні. Цивільний та військовий персонал уряду США, що перебуває на території України у зв'язку з наданням допомоги у військовій сфері отримує статус, еквівалентний тому, який надається адміністративному та технічному персоналу відповідно до Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року.

В реаліях сьогодення нової гостроти набувають питання контролю за ракетним озброєнням і ракетними технологіями. РФ та США декларують взаємні звинувачення стосовно невиконання вимог Договору про РСМД, що потребує цільового обговорення в межах Спеціальної контрольної комісії за Договором (стаття XIII)/

Україна, як учасник цього Договору, може оголосити в межах засідання СКК бачення власних можливостей —розробка ОТРК із дальністю дії 300- 500 км., які не підпадають під заборону для країни що потребує зміцнення власної обороноздатності.

Існуючий рівень правового забезпечення воєнно-політичного та військово-технічного співробітництва між Україною та США не відповідає задекларованим у Хартії положенням про стратегічне партнерство в цій сфері. На сьогодні між українською та американською стороною не підписано окремої Угоди, яка б регламентувала комплекс питань воєнно-політичної, військово-технічної та військової співпраці. Київ та Вашингтон не здійснюють скоординованої політики на світовому ринку озброєння та військової техніки, що пов'язано з відставанням українського ОПК на 2-3 технологічні цикли. Для оборонних підприємств Сполучених Штатів та транснаціональних компаній, які працюють на замовлення Пентагону, фактично не існує технологічної потреби у взаємодії з підприємствами ОПК України при створенні сучасних зразків озброєння та військової техніки. За незначним виключенням Сполучені Штати самостійно, або в кооперації з

---

² http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_047

партнерами по Північноатлантичному альянсу, забезпечують свої потреби в сучасному ОВТ.

Потенційна кооперація окремих високотехнологічних сегментів національної «оборонки» з американськими партнерами ускладнюється тим, що за типовими конструктивними рішеннями та технологічними підходами вітчизняні оборонні підприємства більш сумісні з російськими партнерами по радянському ОПК.

США в сучасній геополітичній ситуації.

Фундаментальною основою домінування Сполучених Штатів у світі є національна стратегія (національна ідея) американської держави, на якій ґрунтується її зовнішня та безпекова політика. Особливе значення в цьому контексті має особистість Президента США (очільника виконавчої гілки влади), його ідеологічні, релігійні, морально-етичні принципи, які в тій чи іншій мірі відображають не лише традиційні цінності американського суспільства, але й місію Сполучених Штатів у світі. Саме тому, вибір американського народу, що зумовив прихід до влади Д.Трампа, суттєво вплинув на весь спектр світових процесів.

Геополітичне позиціонування Сполучених Штатів з другої половини ХХ століття й по сьогодні (безпосередньо або в статутних межах Північноатлантичного альянсу та інших об'єднань держав) значною мірою пов'язане з веденням воєнних дій. Саме готовність та спроможність Сполучених Штатів здійснювати одночасно дві військових операцій у різних регіонах Земної кулі залишається визначальною характеристикою домінуючої ролі Вашингтона у світових процесах.

У презентаційному виступі щодо нової Стратегії національної безпеки США 18 грудня 2017 року Президент Д.Трамп зазначив: «Ми інвестуємо в нашу оборону—майже 700 млрд. доларів на наступний рік, що є рекордом. Ми потребуємо надзвичайної сили, яка зумовить тривалий та непорушний мир. Наша стратегія —забезпечення миру за допомогою сили. Стратегія визначає повну модернізацію наших Збройних Сил, підвищення ефективності закупівель озброєння —широкомасштабного укріплення Збройних Сил, з важливим побічним ефектом у вигляді мільйонів робочих місць».³ В Стратегії Національної безпеки США визначено національні інтереси держави на міжнародній арені:

- Забезпечення міжнародної безпеки .
- Розширення американського впливу на світові процеси.

---

³ <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-administrations-national-security-strategy/>

- Посилення потужності США у військовій, ракетно-космічній та кібернетичній сфері.

Серед загроз національній безпеці визначено: держави - парії (КНДР та Іран); ревізіоністські держави (РФ та КНР), а також міжнародні терористичні організації, спрямовані на активні антиамериканські дії. Країни - парії загрожують своїм сусідам зброєю масового ураження й дестабілізують важливі регіони планети. Ревізіоністські держави намагаються відтворити новий світоустрій, який не відповідає американським цінностям свободи та демократії. До останнього часу США намагались вибудувувати з Росією та Китаєм відносини лояльного партнерства. Втім їх сучасна політика стає викликом могутності, впливу та інтересам Сполучених Штатів у світі. РФ та КНР роблять спробу змінити світовий статус-кво —пропонують економічну альтернативу, що є менш вільною та справедливою.

США сповнені рішучості покарати Москву за пряме військове вторгнення в Україну та Грузію, Пекін — за агресивні дії в Південно-Китайському морі. В Стратегії відзначається, що Китай є головним стратегічним конкурентом США, який намагається закріпити свої економічні інтереси в Європі шляхом недобросовісної торгівельної практики, вкладаючи значні фінансові ресурси в критичну інфраструктуру та провідні галузі промисловості Європейського Союзу. При цьому, Вашингтон не виключає можливості стратегічного партнерства з Пекіном на основі взаємовигідної, економічно обґрунтованої співпраці.

Останні дипломатичні, економічні та військові кроки Сполучених Штатів зумовили суттєвий прогрес у вирішенні найбільш гострих проблем міжнародної безпеки:

1. Керівництво КНДР оголосило про згорання національної ракетно-ядерної програми. Триває підготовка до зустрічі лідерів США та Північної Корея, що символізуватиме початок загальної стабілізації геополітичної ситуації в регіоні.

2. Американський «примус до миру» призвів всі сторони конфлікту в Сирії до переговорного процесу. США та їх союзники збройним шляхом контролюють геостратегічну стабільність на Близькому Сході.

3. *Триває узгодження позицій сторін щодо розміщення Миротворчої місії ООН на Донбасі, що забезпечить реалізацію Мінських домовленостей — політико-дипломатичного врегулювання конфлікту на Сході України.*

США у врегулюванні конфлікту в Криму та на Донбасі.

Після відповідного рішення РНБОУ від 01.03.2014 р., Верховна Рада 11 березня 2014 року прийняла офіційне Звернення до Великобританії та Сполучених Штатів Америки як країн-учасниць Міжнародного меморандуму гарантій безпеки в зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї з проханням виконати свої зобов'язання згідно до його положень, й закликала "застосувати усі можливі дипломатичні, політичні, економічні та військові заходи для негайного припинення агресії та збереження незалежності, суверенітету та існуючих кордонів"⁴.

Звернення України до Ради Безпеки ООН з проханням прийняти рішення на захист суверенітету та територіальної цілісності отримало відгук, проте рішення, підготовлене США не було прийнято – РФ, як постійний член РБ ООН, застосувала право «вето».

Таким чином наслідки від Звернення парламенту України до країн –гарантів, США та Великобританії зупинити збройну агресію РФ, яка є стороною Будапештського меморандуму, засвідчили неефективність чинної в межах ООН системи міжнародних гарантій.

У геополітичних реаліях сьогодення зобов'язання країн-гарантів виявились декларативними —добровільна відмова від третього в світі ракетно-ядерного арсеналу не стала запорукою забезпечення суверенітету й територіальної цілісності української держави, оскільки «Будапештський меморандум» не містить зобов'язуючих воєнно-політичних та військових механізмів його реалізації. У дипломатичній площині зусилля США, Великої Британії та Франції обмежується «правом вето» РФ у РБ ООН, двосторонніх міждержавних угод щодо протидії країні-агресору Україна не має, питання повноцінного членство у НАТО офіційним Брюсселем не розглядається.

В цих умовах, на порядку денному української дипломатії —пошук, розробка та імплементація нормативно-правових інструментів повернення Криму та Донбасу під юрисдикцію Києва.

Одним з найбільш ефективних політико-дипломатичних заходів України на цьому шляху могло стати отримання статусу **«Основного союзника США поза**

---

⁴ <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/11/7018376/>

НАТО» (Major Non-NATO Ally, MNNA). Японія, Ізраїль, Афганістан, Пакистан та інші американські союзники (всього-15) на певних етапах свого геополітичного позиціонування отримали такий статус, що дає їм змогу реалізувати важливі для національної безпеки та оборони можливості: участь у спільних оборонних ініціативах; проведення спільних досліджень військового характеру; проведення обмежених контр-терористичних заходів; поставки обмежених видів озброєння; спільна участь у космічних проектах та інше. Однак, після здійснення всіх необхідних процесуальних дій Конгресом США, президентом Б.Обамою законопроект про надання Україні цього статусу було заблоковано.

На четвертий рік після анексії Криму, позиція США стосовно України характеризується наступними положеннями:

- Сполучені Штати не визнають, й ніколи не визнають приєднання Кримського півострова до складу РФ (Крим та Донбас - це Україна).
- Не існує варіантів геополітичного обміну (торгу) між США та РФ щодо Криму та Донбасу. Нормалізація американсько-російських відносин можлива лише за умови повернення Україні анексованих територій.
- Головним механізмом впливу на країну-агресора визначено фінансово-економічні санкції, обсяг яких зростатиме аж до повного вирішення «українського питання».
- Місію реалізації американського курсу в Україні покладено на Спеціального представника К.Волкера, який здійснює низку дипломатичних заходів в Києві та Москві, що сприяють деескалації конфлікту на Донбасі та повному виконанні Мінських домовленостей.
- Сполучені Штати реалізують системну політичну, фінансову, організаційно-технічну підтримку демократичним перетворенням, започаткованим Революцією Гідності. Успіх України на шляху реформ —фактор впливу на авторитарний режим В.Путіна в РФ та геополітичну ситуацію в Євразії.

Протягом 2014-2017 років ЗСУ отримали від США та інших країн Заходу матеріально-технічної та гуманітарної допомоги на суму близько 2 млрд. доларів. (лазерна система імітації тактичних дій MILES, медичне обладнання, аптечки, обладнання для розмінування, прилади нічного бачення і тепловізори, бронезилети і кевларові шоломи, радіолокаційні станції контрбатареиною боротьби, автомобілі підвищеної прохідності типу HMMWV, індивідуальне спорядження та обмундирування).

Знаковою подією, суттєвим проривом на шляху врегулювання збройного конфлікту на Донбасі стало рішення уряду США про поставки в Україну снайперських гвинтівок Barrett M107A1 та протитанкових ракетних комплексів Javelin. Застосування ПТРК Javelin суттєво підвищує боєздатність ЗСУ, оскільки комплекс спроможний на відстані до 5 км вражати всі види броньованої техніки російського агресора, що є стримуючим фактором проти широкомасштабного наступу супротивника. Поставки Сполученими Штатами летального озброєння стали потужним сигналом для Кремля й, водночас, заклик до європейських союзників по НАТО щодо розширення обсягів підтримки України у протистоянні агресору.

Висновки та пропозиції

1. Чинна нормативно-правова база співробітництва України та США протягом тривалого часу не оновлювалась й не у повній мірі відповідає як викликам та загрозам сучасної геополітичної ситуації, так й потребам української держави у протистоянні агресії РФ в Криму та на Донбасі. На порядку денному україно-американських відносин — підготовка та прийняття нового великого міждержавного документу, який би забезпечив довгострокову взаємовигідну співпрацю та слугував гарантією суверенітету й територіальної цілісності України.

2. Співробітництво України та Сполучених Штатів базується на двох основних документах: «Хартії Україна – США про стратегічне партнерство» 2008 року та «Меморандумі про гарантії безпеки України» 1994 року. Ці документи не є юридично зобов'язуючими актами⁵. У Меморандумі не закріплено механізми практичної реалізації зобов'язань держав-гарантів суверенітету й територіальної цілісності української держави у випадку збройної агресії, а також міжнародно-правові наслідки для держави – гаранта у випадку порушення нею норм, визначених цим документом. Держави – гаранти є постійними членами Ради Безпеки ООН, що дозволяє їм використати «право вето» на будь-які рішення РБ щодо підтримки суверенітету й територіальної цілісності України, що актуалізує завдання оновлення цих документів та підвищення рівня міжнародно-правових гарантій безпеки української держави.

3. Ключовим завданням україно-американської співпраці є сприяння Сполученими Штатами створенню в Україні сучасних ефективних інститутів державного управління—розбудова дієздатної, орієнтованої на європейські цінності, конкурентоспроможної на глобальному ринку держави. Останні кроки

---

⁵ За нормами міжнародного права: **Хартія** — це правовий акт, що не має обов'язкової сили, за змістом майже завжди є декларацією і формулює загальні принципи і цілі міжнародних домовленостей; **Меморандум**—дипломатичний документ, у якому докладно визначено фактичну сторону міжнародного питання, пропонується аналіз тих чи інших положень, наводиться обґрунтування позиції держави.//<http://sud.ua/dictionary/hartiya>

української влади щодо протидії корупції у сфері державного управління, сприянню демократичному цивільному контролю над сектором безпеки і оборони, переходу до євроатлантичних стандартів у військовому будівництві свідчать про суттєвий прогрес в імплементації цілей та цінностей стратегії національної безпеки США в Європі — протидії російському експансіонізму та відновленню суверенітету й територіальної цілісності України.

4. Для американських оборонно-промислових компаній Україна цікава передусім як ринок продукції, технологій і послуг військового та спеціального призначення. За умови поглиблення двосторонніх відносин існує можливість створення виробництв високотехнологічної оборонної продукції, що може використовуватися, як складова оборонних програм США (НАТО), так і в інтересах Збройних Сил України. З огляду на сучасний статус української держави, воєнно-політичне, військово-технічне та військово-партнерство між Україною та США розвивається на оборонній та безпековій платформі НАТО. Важливим завданням для України є впровадження стандартів та нормативів Альянсу, що буде сприяти розширенню двосторонньої співпраці.

5. З метою стратегічного стримування російського агресора, необхідно використати існуючий виробничо-технологічний потенціал для розроблення та виробництва високоточних ракетних комплексів з дальністю дії, незабороненою Договором про РМСД, які за рівнем ефективності не будуть поступатися певним видам ракетно-ядерного озброєння.

Записка підготовлена Шевцовим А.І., Мерніковим Г.І.